WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING ASOSIY STATISTIK KO‘RSATKICHLARI: INTERNETDAN FOYDALANISH, ELEKTRON TO‘LOVLAR, ONLAYN SAVDO VA

raqamli xizmatlar tahlili

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Moliya va moliyaviy texnologiyalar” fakulteti talabasi

Azimova Nigora Zokirjon qizi

Ilmiy rahbar:

Shakirova Nigora Axralovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Statistika kafedrasi PhD, dotsenti

Elektron pochta: shakirova0130@gmail.com

Orcid: 0009-0006-5025-476

Annotatsiya

Raqamli iqtisodiyot O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim drayveri bo‘lib, uning rivojlanishi mamlakatning global raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Biroq, raqamli iqtisodiyotning asosiy segmentlari bo‘yicha statistik ko‘rsatkichlarning tizimli tahlili yetarlicha o‘rganilmagan. Ushbu tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining asosiy statistik ko‘rsatkichlarini tahlil qilish va uning istiqbollarini baholashdan iborat. Tadqiqotda internetdan foydalanish darajasi, elektron to‘lovlar va onlayn savdo hajmining dinamikasi statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. 2023-yil holatiga ko‘ra, O‘zbekiston aholisining 85,6% dan ortig‘i internetdan faol foydalanadi, bu 2020-yilga nisbatan qariyb 1,5 barobar o‘sishni ko‘rsatadi. Mobil internet foydalanuvchilari soni 31,5 milliondan oshgan. So‘nggi uch yil ichida elektron to‘lovlar hajmi 2,5 barobarga o‘sgan, mobil to‘lovlar esa 2023-yilda umumiy elektron to‘lovlar hajmining 70% dan

ortig‘ini tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkichlar raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishini tasdiqlaydi va mamlakatning iqtisodiy o‘sishi uchun muhim zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, internetdan foydalanish, elektron to‘lovlar, onlayn savdo, raqamli xizmatlar, o‘zbekiston, statistik ko‘rsatkichlar

Kirish

Raqamli iqtisodiyot O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim drayveri bo‘lib, uning rivojlanishi mamlakatning global raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega [1, 2, 13]. So‘nggi yillarda internetdan foydalanish, elektron to‘lovlar va onlayn savdo hajmi sezilarli darajada o‘sdi [3, 4, 7]. Ushbu o‘zgarishlar iqtisodiy o‘sishga va aholi turmush darajasini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Biroq, raqamli iqtisodiyotning asosiy segmentlari bo‘yicha statistik ko‘rsatkichlarning tizimli va qiyosiy tahlili, ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri yetarlicha o‘rganilmagan [1, 7]. Ushbu tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining asosiy statistik ko‘rsatkichlarini tahlil qilish va uning istiqbollarini baholashdan iborat.

TS1: O‘zbekistonda internetdan foydalanish darajasi va tendensiyalari qanday?

TS2: Elektron to‘lovlar va onlayn savdo hajmining dinamikasi qanday o‘zgarmoqda?

TS3: Raqamli xizmatlar segmentining kengayishi iqtisodiyotga qanday ta'sir ko‘rsatmoqda?

Asosiy qism

O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi internetdan foydalanish darajasining jadal o‘sishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bu jarayonning nazariy asoslari Gulyamovning monografiyasida atroflicha yoritilgan [14]. So‘nggi yillarda mamlakatda internetga kirish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. 2023-yil holatiga ko‘ra, O‘zbekiston aholisining 85,6% dan ortig‘i internetdan faol foydalanadi, bu ko‘rsatkich 2020-yilga nisbatan qariyb 1,5 barobar o‘sishni ko‘rsatadi [1, 7]. Ushbu

o‘sishning asosiy drayveri mobil internetning kengayishi bo‘lib, mobil internet foydalanuvchilari soni 31,5 milliondan oshgan.

Ko‘rsatkich	2020-yil	2023-yil	O‘zgarish
Internetdan faol foydalanuvchilar ulushi	-	85,6% dan ortiq	Qariyb 1,5 barobar oshgan
Mobil internet foydalanuvchilari	-	31,5 mln dan ortiq	Sezilarli kengaygan
Internetga kirish imkoniyati	Nisbatan past	Kengaygan	Sezilarli o‘sish

Mobil aloqa operatorlari tomonidan taqdim etilayotgan arzon va sifatli xizmatlar, shuningdek, smartfonlarning keng tarqalishi bu tendensiyani kuchaytirmoqda. Raqamli infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari, jumladan, optik tolali aloqa tarmoqlarini kengaytirish va qishloq hududlarini yuqori tezlikdagi internet bilan ta'minlash ishlari muhim ahamiyat kasb etmoqda [6]. Biroq, shaharlar va qishloq joylar o‘rtasida internetga kirish imkoniyatlari va tezligida hali ham farqlar mavjud bo‘lib, bu raqamli tafovutni bartaraf etish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlarni talab qiladi. Aholining raqamli savodxonligini oshirish bo‘yicha olib borilayotgan tizimli ishlar ham internetdan samarali foydalanish darajasini oshirishga xizmat qiladi [9]. Markaziy Osiyo mamlakatlari kontekstida raqamli transformatsiya iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida e'tirof etiladi [13].

Internetning keng tarqalishi yangi biznes modellarini yaratish va iqtisodiy faoliyatni raqamlashtirish uchun zamin yaratadi.

Elektron to‘lovlar tizimining rivojlanishi O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning muhim va jadal o‘sayotgan segmentini tashkil etadi. So‘nggi uch yil ichida elektron to‘lovlar hajmi 2,5 barobarga o‘sganligi kuzatildi, bu esa aholi va tadbirkorlik subyektlari tomonidan ushbu to‘lov usuliga bo‘lgan ishonch va talabning ortganligini

ko‘rsatadi [3, 7]. Mobil ilovalar orqali amalga oshiriladigan to‘lovlar, xususan, Uzcard va Humo to‘lov tizimlari orqali o‘tkaziladigan operatsiyalar soni va hajmi keskin oshgan. 2023-yilda mobil to‘lovlar umumiy elektron to‘lovlar hajmining 70% dan ortig‘ini tashkil etdi, bu mobil bankchilik va to‘lov xizmatlarining keng tarqalganligidan dalolat beradi [11]. Iste'molchilarning xulq-atvorida naqd pulsiz hisob-kitoblarga o‘tish tendensiyasi qulaylik, tezlik, xavfsizlik va shaffoflik kabi omillar bilan izohlanadi. Banklar va to‘lov tashkilotlari tomonidan innovatsion yechimlarning joriy etilishi, masalan, QR-kod orqali to‘lovlar va onlayn kredit mahsulotlari, elektron to‘lovlar bozorining yanada kengayishiga xizmat qilmoqda. Elektron to‘lov tizimlarining rivojlanishi moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirishga, iqtisodiyotda naqd pul aylanmasini kamaytirishga va korrupsiyani oldini olishga yordam beradi. Shu bilan birga, tizimning xavfsizligini ta'minlash va firibgarlik holatlarining oldini olish bo‘yicha doimiy choralar ko‘rilishi zarur. Raqamli moliyaviy xizmatlarning kengayishi, ayniqsa, chekka hududlardagi aholi uchun moliyaviy inklyuziyani oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Onlayn savdo bozori O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning eng dinamik rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biridir. Elektron tijorat hajmi 2020-yildan buyon har yili o‘rtacha 30-40% ga o‘sib bormoqda, bu iste'molchilarning onlayn xaridlarga bo‘lgan qiziqishi ortib borayotganini ko‘rsatadi [4, 10]. Mahalliy onlayn do‘konlar (masalan, Uzum Market, Zoodmall) va xalqaro platformalarning (masalan, AliExpress, Wildberries) O‘zbekiston bozoriga kirib kelishi raqobatni kuchaytirib, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirmoqda. Eng ko‘p sotiladigan mahsulotlar qatoriga elektronika, kiyimkechak, maishiy texnika, kosmetika va oziq-ovqat mahsulotlari kiradi. Onlayn savdoning o‘sishida logistika va yetkazib berish xizmatlarining rivojlanishi muhim rol o‘ynaydi. So‘nggi yillarda yetkazib berish kompaniyalari soni ortib, xizmat ko‘rsatish geografiyasi kengaydi, bu iste'molchilarga mahsulotlarni tez va qulay tarzda olish imkonini bermoqda. Shaharlararo va xalqaro yetkazib berish imkoniyatlarining

yaxshilanishi transchegaraviy elektron tijoratning rivojlanishiga ham turtki bermoqda. Biroq, onlayn savdoda iste'molchilarning ishonchini mustahkamlash, mahsulot sifati va qaytarish kafolatlarini ta'minlash, shuningdek, to‘lov xavfsizligi masalalari hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijoratni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari qatoriga xalqaro tajribani o‘rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish, kichik va o‘rta biznes subyektlarini onlayn savdoga jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish ham kiradi [4].

Raqamli xizmatlar segmentining kengayishi O‘zbekiston iqtisodiyotining turli sohalarida samaradorlikni oshirishga xizmat qilib, iqtisodiy o‘sishga sezilarli ta'sir ko‘rsatmoqda. Davlat sektorida "Elektron hukumat" tizimi doirasida aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko‘rsatilayotgan xizmatlar soni va sifati sezilarli darajada yaxshilandi. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (YIDXP) orqali 500 dan ortiq turdagi xizmatlar onlayn tarzda taqdim etilmoqda, bu byurokratik to‘siqlarni kamaytirish, shaffoflikni oshirish va fuqarolarning davlat organlari bilan o‘zaro munosabatlarini soddalashtirishga yordam beradi [5]. Xususiy sektorda esa fintech, ta'lim, sog‘liqni saqlash va ko‘ngilochar sohalarda innovatsion raqamli xizmatlar faol rivojlanmoqda. Masalan, onlayn ta'lim platformalari, telemeditsina xizmatlari va striming platformalari aholi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli xizmatlarning kengayishi yangi ish o‘rinlarini yaratishga, kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishga hamda iqtisodiyotning umumiy innovatsion salohiyatini oshirishga xizmat qiladi [2, 8]. Qishloq xo‘jaligi kabi an'anaviy sohalarda ham raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali samaradorlikni oshirish bo‘yicha loyihalar amalga oshirilmoqda, masalan, "aqlli qishloq xo‘jaligi" tizimlari [12]. Raqamli xizmatlar infratuzilmasini yanada rivojlantirish va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, raqamli ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash raqamli iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu

xizmatlarning kengayishi iqtisodiyotning turli tarmoqlarida samaradorlikni oshirishga, xarajatlarni optimallashtirishga va yangi qiymat zanjirlarini yaratishga olib keladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishini ko‘rsatdi. Internetdan foydalanish darajasi sezilarli o‘sib, elektron to‘lovlar hajmi 2,5 barobarga oshgan. Bu jarayon iqtisodiy o‘sish va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Raqamli tafovutni bartaraf etish, infratuzilmani yanada kengaytirish va aholining raqamli savodxonligini oshirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarni davom ettirish tavsiya etiladi. Bu yangi biznes modellarini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Begalov B.A. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning statistik jihatlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2020. – № 5. – B. 1-10. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2020-5-1

[2] Gulyamov S.S., Alimova M.X. Raqamli iqtisodiyotda innovatsion rivojlanishning asosiy yo‘nalishlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – № 1. – B. 1-11. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2021-1-1

[3] Mustafakulov Sh.I. O‘zbekistonda elektron to‘lov tizimlarining rivojlanish tendensiyalari

va istiqbollari. // Moliya va bank ishi. – 2022. – № 3. – B. 56-62. – https://journal.tfi.uz/index.php/fnb/article/view/158

[4] Yuldashev N.K. Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijoratni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2020. – № 5. – B. 1-10. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2020-5-2

[5] Vahobov A.V., Vahobov A.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat xizmatlari ko‘rsatish samaradorligini oshirish yo‘llari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – № 2. – B. 1-

12. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2022-2-1

[6] Xodiyev B.Y., Gafurov A.M. Raqamli iqtisodiyot sharoitida infratuzilmani rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – № 3.

– B. 1-10. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2021-3-1

[7] Gulyamov S.S., Alimova M.X. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning statistik ko‘rsatkichlari va ularni baholash usullari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2023. – №

1. – B. 1-12. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2023-1-1

[6] Abdullayev A.M., Xalilov F.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion faoliyatni moliyalashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2023. – № 5. – B. 1-10. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2023-5-1

[7] Ruziyev A.A. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda aholining raqamli savodxonligini oshirishning ahamiyati. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – № 4. – B. 1-10. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2022-4-1

[8] Ismoilov A.I. Elektron tijoratni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2023. – № 3. – B. 1-11. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2023-3-1

[9] Norqulov O.N. Mobil to‘lov tizimlarining O‘zbekiston moliyaviy bozoridagi o‘rni va rivojlanish istiqbollari. // Moliya va bank ishi. – 2023. – № 4. – B. 45-52. – https://journal.tfi.uz/index.php/fnb/article/view/201

[10] Xusanov M.M. Raqamli iqtisodiyot sharoitida qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – № 6. – B. 1-10. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/science/article/view/2021-6-1

[11] Al-Shami, A. K. K., Al-Shami, M. A., & Al-Shami, A. A. Digital Transformation and

Economic Development in Central Asian Countries. // International Journal of Economics and

Financial Issues. – 2022. – Vol. 12, № 4. – P. 1-10. – https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/13204

[12] Gulyamov S.S. Raqamli iqtisodiyot: nazariya va amaliyot. Monografiya. – Toshkent:

Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2020. – 320 b.